

YUNAN MİTOLOJİSİ VE ANADOLU PEYZAJLARI

GREEK MYTHOLOGY AND ANATOLIAN LANDSCAPES

Başak ÖZER*-Mehtap YILMAZ KORKUT**

ÖZ: Mitlerin felsefesinden ve insanın yaratılış sürecine ilişkin ortak anlatılardan anlaşılacağı gibi, mitolojilerin peyzajlarla ve peyzajın öğeleriyle oldukça yakından ilişkileri vardır. Mitolojiler ya bir peyzajı işaret etmekte ya da birçok peyzajda kendilerini var etmektedirler. Ayrıca sadece hikâye olarak değil, kolektif belleği dolayısıyla da insanlığın peyzajla kurduğu ilişki tarihini anlamada da önemli bir materyal niteliğindedir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmanın amacı Türkiye coğrafyasında yaşamış antik insanların peyzajlarla kurdukları ilişkileri ve bu peyzajlara yükledikleri anlamları anlamaktır. Çalışmanın örneklemini Yunan Mitolojisi, materyalini ise literatür taramasından elde edilen ve anlatılan hikayenin geçtiği yerin kesin olarak bilindiği 21 Antik Yunan Miti oluşturmaktadır. Bu mitler incelendiğinde insan-peyzaj-mitoloji ilişkilerinin ayrılmaz bir bütünlük içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Antik insanın peyzajı, yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere iki ana kategori altında oluşmaktadır. Yaratılış ve dönüşüm ise insan-peyzaj ilişkisinin önemli iki unsurudur. Yaratılış peyzajla bir bütündür. Dönüşüm ise antik insanın doğanın döngüsünün farkında olduğunun göstergesidir. Doğadan gelip doğaya gideceğinin bilincindeki insan, dönüşümü bir yok oluş olarak görmeyip, yeniden yaratılışlarla tanrıların sahip olduğu ölümsüzlüğe erişmenin bir aracı olduğuna inanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj, Peyzaj Anlatısı, Mitoloji, Yunan Mitolojisi, Anadolu Peyzajları

ABSTRACT: It is evident from an examination of the philosophy of myths and the pervasive narratives concerning the process of human creation that mythologies are inextricably linked with landscapes and their constituent elements. Mythologies either allude to a specific landscape or are embedded within a multitude of diverse landscapes. Furthermore, in addition to their function as narratives, they constitute an important element of collective memory, providing insights into the historical evolution of human relationships with landscapes. The objective of this study is to elucidate the relationships that ancient peoples who inhabited the geographical region of Turkey established with landscapes and the meanings they ascribed to them. The sample of the study consists of Greek mythology and the material of the study consists of 21 ancient Greek myths that were obtained from the literature review and in which the place where the story takes place is known. Upon analysis of these myths, it becomes evident that the relationship between humans-landscapes-mythology, is inextricably intertwined. The landscape of ancient humans can be divided into two main categories: the earth and the sky. The processes of creation and transformation represent two pivotal aspects of the human-landscape relationship. The concept of creation is inextricably linked with that of the landscape. The

* Dr.-Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü/Çankırı-virgozer@gmail.com (Orcid: 0000-0001-8833-8257)

** Çankırı Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi/Çankırı- mehtpylmzx@gmail.com (Orcid: 0009-0000-9894-1367)

concept of transformation indicates that ancient humans were aware of the cyclical nature of the natural world. Given their awareness of their origin of the nature and their eventual return to it, transformation may be regarded as an expression of re-creation and immortality.

Keywords: Landscape, Landscape Narrative, Mythology, Greek Mythology, Anatolian Landscapes

Giriş

Mitler tarih öncesine dayanan efsaneler, söylenceler, anlatılar olarak tanımlanmaktadır. Mitolojiler ise bir toplumun veya bir topluluğun efsanelerinin tamamı olarak nitelendirilmektedir (Krugmann, 1999: 7). Ancak mitler ve mitolojiler sadece efsanelerden ibaret değildir. Mit, değerler paradigmasında dünyayı algılama, şekillendirme, sembolleştirme, hayatın ve olayların genelleştirilmiş modelidir. Anlam paradigmasına göre ise bir düşünce tarzı, bir şuur ve bilinç nevidir. Dolayısıyla dünya hakkındaki gerçekliğin ta kendisidir ve diyalektik mantığın sonucu olarak meydana çıkarlar (Bayat, 2010: 11). Krugmann'ın (1999: 7) "Mitolojinin insanlık tarihi olduğu ortaya çıkarsa, insan, birey olarak yeniden ortada belirecektir. Bununla birlikte kolektif özne anlaşılır olacaktır. Daha açıkçası öznel netleşecektir" söylemi, mitolojilerin sadece hikâyeye olarak değil, kolektif belleği dolayısıyla da insanlık tarihini anlamada da birer veri olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

"Mitlerin oluşması, sosyal yapılanmaların birer yansımaları, doğa güçleri ve insanın psikolojik tepkileriyle gerçekleşmiştir" (Yıldırım, 2011). Dolayısıyla bu anlatılar gerçek de olsa, hayal ürünü de olsa yine o dönemki insanın peyzajla kurduğu bağı ya da hayal ettikleri kurgusal peyzaj ilişkisini anlatmaktadır. Eğer mitolojik hikâyeler gerçek ise o insanın peyzajla olan ilişkisini anlatmış olmakta, gerçek değilse antik dönem insanının doğayla kurmaya çalıştığı, kurmayı hedeflediği bağı aktarmaktadır. Her iki çıkarımda da mitolojiler, insanlığın peyzajla kurduğu ilişki tarihini anlamada önemli bir materyaldir.

"Çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliği" (Eliade, 2001: 15) olan mitolojiler birçok kültürde bulunmaktadır. Çeşitli kültürlerin kendilerine has anlatıları nedeniyle o kültürün adıyla anılan mitolojiler mevcut olduğu gibi (Mısır, Roma, Yunan, Türk Mitolojisi vb.), hikayelerin geçtiği coğrafyalarla adlandırılan mitolojiler de (Anadolu, İskandinav Mitolojisi vb.) vardır.

Kültürlerin kendilerine özgü özellikleri nedeniyle mitolojilerin farklılıkları olmakla beraber, birleştikleri ortak konulara rastlamak da mümkündür. "Hemen hemen bütün ulusların mitolojilerinde; daha çok tanrısal özellikler yüklenmiş olarak gök, güneş, yer, dağ, ağaç, su vb. doğa unsurları yoğun bir biçimde göze çarpar" (Yıldırım, 2011). Bunun belirgin örnekleri Yunan Mitolojisinde görülmektedir. Yunan Mitolojisinde ilk anne-baba figürleri gökyüzü ve yeryüzü tanrılarıdır ve bunlardan türeyen çocuklar tanrısaldir.

İnsanlar ise tanrısal unsurlardan değil, yeryüzüne ait toprak, kaya, bitki gibi tabiat unsurlarından yaratılmıştır. Benzer şekilde tanrılar, insan ilişkilerine müdahale ederek insanların kaderlerini değiştirmek, güçlerini ve iradelerini göstermek için şiddetli tabiat olaylarını da kullanmışlardır (Schein, 1984).

Yunan Mitolojisinin etkisi, temel olarak Helenistik, Roma ve Rönesans dönemlerindeki sözlü anlatımdan başlayarak, hikâyelerin resim ve heykel tasvirleriyle devam etmiştir. Böylelikle Batı medeniyeti kültürünün oluşmasında etkin bir unsur olmuştur (Foley, 1999). Bu mitoloji günümüzde Yunanistan ve Türkiye'deki yerlerde geçmektedir. Ancak Herodotes'in anlatımlarından da anlaşılacağı üzere Yunan Mitolojisi, Yunanistan'dan çok Anadolu'da var olmuştur. Öyle ki, Anadolu'daki birçok yerleşim yerinin, bitkinin, hayvanın ve insanın isimleri bu mitolojideki isimlerden gelmektedir.

Yunan Mitolojisinin ve bu mitolojide Anadolu'nun öneminden hareketle; bu çalışmanın amacı Türkiye coğrafyasında yaşamış antik insanların peyzajlarla kurdukları ilişkileri anlamak ve peyzajların Anadolu topraklarındaki varlıklarının izini sürmektir. Bu kapsamda bu çalışmanın örneklemine Anadolu'da geçen Antik Yunan Mitleri oluşturmaktadır.

1. Anadolu'da Geçen Antik Yunan Mitleri

Yunan Mitolojisindeki peyzajlardan bahsedebilmek için önce Gaia'yı tanımak gerekmektedir. Gaia; Yunan Mitolojisinde yeryüzünü simgeleyen, yeryüzünün vücut bulmuş halini yansıtan tanrıçadır. Yani Gaia, toprak anadır. Gaia'yı tanımak ve Yunan Mitolojisini daha iyi anlamak için evrenin ve tanrıların yaratılışına bakılmalıdır.

Başlangıçta sonsuz bir boşluk olan Khaos vardır. Bu sonsuz boşluktan ilk olarak Gaia (Toprak Ana) doğmuştur. Yaşamı simgeleyen Gaia'dan sonra, ölümün simgesi Tartaros var olmuştur. Bunu takiben aşk ve sevgi olan Eros; yeraltı karanlığı Erebos ve yeryüzü karanlığı olan Nyks (gece) doğmuştur. Eros ve Nyks birleşerek Aither'i (Esir) yani dünyayı saran hava tabakasının üstündeki ışıklı göğü ve Hemera'yı (gün) meydana getirmişlerdir. Toprak ana Gaia tek başına Uranos'u (Gök), Pontos'u (Deniz) ve dağları yaratmıştır. Ardından oğulları Uranos ve Pontos'la birleşerek yaratılmış olan evreni tanrısal varlıklarla doldurmuştur (Cömert, 2014: 13).

"Gök, yer, karalar ve denizler, dağlar, ovalar, kaynaklar, nehirler, daha özel yer ve bölgelerin hangi sırayla yaratıldığı anlatılarak bir peyzaj oluşturulur; ardından da bu sahneye insanoğlu yerleştirilir. İnsanların kalacağı yer, hayatlarını geçireceği mekân, insan olmanın bir ön koşulu gibidir. Fakat bu hikâyeler, sadece insanın içine yerleştirileceği mekânı betimlemekle kalmaz, aynı zamanda mekânın olmadığı bir oluşun olmayışını da sergiler. Mekân daima vardır; yaratılmasına gerek duymadan, en başta, bir şekilde mevcuttur." (Başaran, 2022: 2).

Anadolu'da geçen onlarca Antik Yunan Miti vardır. Bunların bazılarında, hikâyenin nerede geçtiği belirsizdir. Bazılarında olaylar, yer isimleri verilmeden, geniş bir bölgede geçmektedir. Bazılarında ise olayın geçtiği yer, peyzaj anlatılarıyla ve yer isimleriyle net olarak tarif

edilmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında, anlatılan hikayenin geçtiği yerin kesin olarak bilindiği 21 Antik Yunan Miti saptanmıştır. Bu mitler, Kültür ve Turizm Bakanlığına ve belediyelere ait veri tabanları ile akademik yayınların taranması sonucunda belirlenmiştir. Çalışmanın aynı zamanda materyalini oluşturan bu anlatılara aşağıda yer verilmiştir. İkinci bölümünde ise içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır.

1.1. Bosporos (İstanbul Boğazı / İstanbul)

“Argos kralı İnakhos’un kızı İo, Argos şehrindeki Hera tapınağının rahibesidir. Zeus, İo’yu bulut biçimine girerek elde eder. Bunun farkına varan Hera, kocasından hesap sorunca Zeus kızı tanımadığını söyler. Ama bu arada da İo’yu ineğe dönüştürür. ... Bir zeytin ağacına bağlı olan İo’yu canavardan kurtarsın diye Hermes’i yollar. Hermes üstüne taş yağdırarak canavarı öldürür. ... Ak inek de kaçmıştır bu arada. Ama Hera bir at sineği takar hayvanın peşine. ... İo ise, çılgınlar gibi, bir oraya bir buraya koşar. Böylece birçok ülke dolaşır, pek çok deniz geçer. Geçtiği ilk denize İonya, ilk boğaza da “İnek Geçidi” anlamına gelen Bosporos denir. Sonunda Nil kıyılarına varır.” (Cömert, 2014: 23-24).

1.2. Helles Pontos (Çanakkale Boğazı / Çanakkale)

“Altın post, Athamas’ın çocukları Phriksos’la Helle’yi, üvey anneleri İno’dan kurtarmak için Yunanistan’dan Karadeniz’deki Kolkhis’e (Gürcistan) kaçırarak kanatlı koçun pöstekisidir. Bu kaçırma sırasında Helle, Helles Pontos (Çanakkale Boğazı) üzerinde, uçan koçun sırtından düşer. Bu nedenle oraya, “Helle Denizi” anlamında Helles Pontos denir.” (Cömert, 2014: 72-74).

1.3. Dardanos (Çanakkale)

“Bir vakitler deniz perisi Tethys ... dünyaya Elektra adlı güzel bir kız doğurur. Zeus bu kıza âşık olur. Kız Dardanos adlı tosun mu tosun toraman bir çocuk dünyaya getirir. Dardanos Çanakkale’ye gelir; oranın kralı Teukros’un kızıyla evlenir ve orada Dardania adlı bir kent kurar.” (Gökovalı, 1974: 47).

1.4. Troya (Hisarcık, Çanakkale)

“Troas bölgesinden olan İlos günün birinde Phrygia’da kralının düzenlediği bir yarışmaya katılır, birinci gelir ... ineğin ardından gidip duracağı yerde bir şehir kurmasını bildirir. İnek kuzeye doğru yol alır ve Ate tepesi denilen bir tepenin üstünde durur. Zeus tarafından atılınca Gaflet tanrıçanın düştüğü tepedir bu Ate. İlos orada bir şehir kurup ona adını verir. Sonradan Troya adını da alacak olan İlyon Skamandros’la Simoeis ırmaklarının arasındaki ovada olup, daha önce Dardanos’un İda dağının eteğinde kurduğu Dardania’dan pek uzak değildir (Erhat, 1972: 491).

1.5. İda Dağı (Kaz Dağları / Çanakkale)

“Yunan mitolojisine göre tanrılar Olympos Dağı’nda yaşarlar fakat Batı Anadolu’da da bir evleri vardır; doğal güzelliği, zengin bitki örtüsü ve heybetli zirveleriyle İda Dağı...” (URL-1).

Truva savaşının çıkmasına neden olacak olan “Paris’in yargısı” diye bilinen güzellik müsabakası ve diğer olaylar İda Dağı’nın üzerinde

gerçekleşmiştir (Kapukaya, 2018). “İda Dağı'nın Troya Savaşı'nda da önemli bir etkisi olmuştur. Tanrılar, bu büyük ve uzun savaşı İda Dağı'nın tepesinden izlerler. Fakat Hera ve Zeus savaşta farklı tarafları desteklemektedir. Hera, Zeus'u kandırır ve Zeus'un dağın zirvesini bulutlarla kaplamasını sağlayarak savaşa müdahalede bulunmasını engeller.” (URL-1).

1.6. İmroz Adası (Gökçeada / Çanakkale)

“Poseidon'un deniz dibindeki sarayı, Ege Denizi'nin derinliklerinde, Tenedos ile kayalık İmroz Adası arasında geniş, kocaman bir mağaradadır. Poseidon, Amphitrite ile evliydi. Amphitrite önceleri, utangaçlığı nedeniyle, kendisine vurulan Poseidon'dan kaçır, Atlas'ın dünyayı omuzlarında taşıdığı uzak ülkeye varır. Poseidon ise Amphitrite'nin peşinden bir yunus balığı gönderir. Balık onu sırtına attığı gibi Poseidon'a getirir. Evlenirler ve deniz dibindeki altın saraylarında mutlu bir yaşam sürerler.” (Cömert, 2014: 65).

1.7. Sinope (Sinop)

Sinope Karadeniz'de Sinop şehrine adını veren efsanelik kişidir. Asopos ırmak tanrısının bir kızıymış (Erhat, 1972: 883). “Güzeller güzeli Sinope'yi gören Zeus ona bir anda aşık olur ve gönlünü kaptırdığı Sinope'yi elde etmek için her türlü yolu dener ancak başarılı olamaz. En sonunda aşkına karşılık ona her isteğini yerine getireceğini söyler. Korku içindeki genç kız, Zeus'a kendisine dokunmamasını söyler. Zeus ona dokunmayacağına dair söz verir ve sözüne sadık kalarak Sinope'yi alır en sevdiği yerlerden olan Karadeniz'in cennete benzeyen yemyeşil kıyılarına yani bugünkü Sinop kıyılarına bırakır.” (URL-2).

1.8. Cehennemağzı Mağaraları (Ereğli, Zonguldak)

“Mitolojiye göre M.Ö. 1200 yıllarında efsanevi Argonot Seferi sırasında buraya gelen Heracles, Kral Eurystheus'un isteği üzerine Tanrı Hades'in cehennemi bekleyen 3 başlı köpeği Kerberos'u buradan yeryüzüne çıkarmıştır. Mitolojiye göre civarda bulunan akonit bitkisi (haşhaş) Kerberos'un yeryüzüne çıktığında mağara önünde havlaması neticesinde ağzından çıkan köpüklerle oluşmuştur. Heracles kral Eurystheus'un kendisine verdiği bu görevi burada gerçekleştirdiği ve Karadeniz Ereğli'nin o dönemdeki yerel halkı olan Tiranlar'ın elinden kurtardığı için Mariandynler buraya Heracles'e şükran ifadesi olarak Heracles adını vermişlerdir. Daha sonraki dönemlerde burayı Heracles anısına konan diğer şehir isimlerinden ayırmak için buraya Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) adı verilmiştir.” (URL-25).

1.9. Kyzikos Antik Kenti (Balkız, Balıkesir)

“Kapıdağ yarımadasının batı koyunda bulunan Kyzikos şehri (bugün Balkız) ilkçağda Marmara'nın en zengin ve işlek limanlarından biriydi. Kurucusu Kyzikos'un efsanesi Argonaut'lar seferiyle ilgili olarak anlatılır (Argonaut'lar). Kyzikos tanrı Poseidon'dan türemiş olan Dolionların kralıymış. Argonaut'lar şehre geldiklerinde kral, kâhin Merops'un kızı Kleite ile yeni evlenmişmiş. ... Ne var ki Argo gemisi yola çıktıktan sonra büyük bir fırtınaya tutulmuş, gece vakti bir karaya varmışlar, ne bilsinler ki orası az önce ayrıldıkları Dolionların ülkesidir. Dolionlar bunları korsan sanarak

saldırıya geçmişler, kıyasıyla bir savaş olmuş, savaşa kral Kyzikos da gelip katılmış ve İason'un elinden can vermiş. ... Kyzikos'un kral olduğu şehre de adı verilmiş. Kleite'nin ölümüne nympha'lar o kadar ağlamışlar ki, gözyaşlarından bir kaynak fışkırmış, ona da Kleite adı verilmiş. İlginç bir nokta da şu ki, Argonautlar efsanesinde Kyzikos'tan ayrılmadan önce gemicilerin şehre hâkim olan Dindymos (Kapıdağ) üstüne bir Kybele heykeli diktikleri ve fırtınayı ancak bu yoldan dindirebildikleri söylenmektedir.” (Erhat, 1972: 606).

1.10. Ağlayan Kaya (Manisa)

“Manisa bölgesinin kralı Tantalos'un kızı Niobe güneş tanrısı Apollon'la ay tanrıçası Artemis'in anneleri Leto ile ahabmış” (Erhat, 1969: 126). Niobe yedisi erkek, yedisi kız bir düzine çocuk doğurduğundan, gurur duymuş, tanrıça ile boy ölçüşmeye kalkışmış (Erhat, 1969: 126; Leshem, 2018). “Tanrıça, Apollon'la Artemis'e, Niobe'nin çocuklarını öldürmelerini buyurmuş” (Erhat, 1969: 126). Apollon Niobe'nin yedi erkek çocuğunu, Artemis de yedi kız çocuğunu öldürmüştür. Bunun üzerine Zeus, Niobe'nin çektiği acıya dayanamayarak, duygularını taşlaştırmak için onu bir kayaya dönüştürmüştür (Leshem, 2018). “Bu taş, Manisa'daki kayadır derler, yaz kış kayanın gözlerinden yaşlar sızar: Niobe çocuklarına ağlar.” (Erhat, 1969: 126).

1.11. Lidya (Bozdağ / İzmir, Manisa ve Aydın)

“Athena bir gün kendi yarattığı söylenen kavalı çalarken suda imgesini görür. Kaval yanaklarını şişirip çirkinleştirdiği için onu alıp dereye atar. Marsyas, çalgı aletini alıp çalmaya başlar. Çala çala bu sanatta o kadar ilerler ki Apollon tanrının lyrasıyla yarışmayı bile göze alır. ... Kim yenerse, yenilene istediği cezayı uygulayacak bu müzik yarışması, Lidya'da Tmolos Dağında (Bozdağ) yapılır” (Cömert, 2014: 30).

1.12. Aizanoi Antik Kenti (Çavdarhisar, Kütahya)

“Penkalas (Kocaçay) Irmağı'nın yukarı kesiminde, Tanrıça Meter Steunene'nin kutsal mağarası civarında yaşayan Frigyalılar'ın öncülü olarak antik kaynaklarda geçen, “Azan” adlı mitoloji kahramanının Su perisi Erato ile efsanevi Kral Arkas'ın birleşmesinden ortaya çıktığı sanılmaktadır (URL-3). Aizanoi kentinin adının bu mitoloji kahramanından kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir.

1.13. Hierapolis Antik Kenti (Pamukkale, Denizli)

“Çökelez Dağı eteklerinde fakir bir oduncu ailenin Hiera adında çirkin bir kızı vardır. ... Fakirliği değil ama çirkinliği kızın en çok üzüldüğü konudur. Bir gün canına kıymak amacıyla Çökelez Dağı eteklerinden kendisini aşağıya atmıştır. Su ve tortu dolu bir havuza düşmüştür. Burada uzun süre baygın şekilde yatmıştır. Bu havuzdaki su kızın güzelliğe boğmuştur.” (Beydiz, 2021: 518) Bu bölgeden tesadüfen geçen Pergamon Kralı suyun içinde baygın şekilde yatan güzeller güzeli kızı görünce ona âşık olmuştur. Onu alarak sarayına götürmüştür, kız iyileşince de evlenmişlerdir. Kral şehri eşine adanmış ve şehrin adını Hierapolis olarak adlandırmıştır.” (Beydiz, 2021: 518).

1.14. Smyrna (İzmir)

“Kıbrıs Kralı ve Kıbrıs'ın Paphos'taki Aphrodite'sinin papazı Kinyras'a genç ve güzel kızı Smyrna (= İzmir) ya da Myrrha âşık olur. Bu aşkı kendisine Aphrodite ceza olsun diye vermiştir, çünkü kız Aphrodite'yi layıkıyla büyüklemek suçunu işlemiştir. ... Kinyras kızının işlediği günahı haber alınca onu öldürmeye kalkışır. Ne var ki, tanrılar kıza acırlar ve onu bir mersin ağacı yaparlar. ... O mersin ağacından pek parlak bir delikanlı, yani Adonis doğar.” (Gökovalı, 1974: 84).

1.15. Beşparmak Dağı (Latmos, Aydın ve Muğla)

“Endymion, Beşparmak dağında sürülerini otlatan bir çobanmış. ... Endymion'un kavalı yalnız çobanın sevincini, özlemine söylemekle kalmaz, kara dorukların, yeşil çimenlerin, bulut bulut yapraklarıyla sağa sola serpilmiş ağaçların, cıvı cıvı akan suların da seslerini duyulurdu. Bu ıssız dağlarda Endymion'u ne gündüz kavalını üflerken, ne gece taze çayırın üstüne uzanıp sere serpe uyurken kimsecikler görmezdi. Yalnız, ay ışığı görürdü onun gülbüz bedenini, erkekçe güzelliğini. Ay tanrıçası Selene, Endymion'a baka baka, gönül vermişti ona. ... Ne var ki, Selene bazı gece daha çok, bazı gece daha az kalırdı sevgilisinin yanında. Ayın Endymion'la hiç birleşemediği karanlık geceler de vardı. Onlar Beşparmakların dorukları gibi kara, korkulu bir bekleyiş içinde geçirdi. Ama bu bekleyiş uzun sürmez, ilk ay gökte gözüktü mü, Endymion'la Selene gene kavuşurlar. ... Endymion'la Selene için sevgi, ışığın ta kendisiydi. Ölümsüz tanrılar kimi zaman kıskanır insanların mutluluğunu. Sevgiyle insanların bir çeşit ölümsüzlüğe ermelerini, tanrılara denk gelmelerini istemezler de ondan. Ama tanrıların tanrısı Zeus, Selene ile Endymion'un bu hep yenilenen bitimsiz sevgilerinden hoşlanmış, Beşparmak dağlarının yoksul çobanına bir armağan vermeyi kurmuş. Dile benden ne dilerse, demiş ona. Endymion da ne dilesin, ölümsüz bir uykuyla uyumayı dilemiş. O gün bugün Beşparmak dorukları ay ışığında karlı gibi ağarır. Ulu çamları uyuyan ve ışıklı düşler gören insanlara benzer. Nereden geldiği belirsiz bir esintiyle yaprakları ürperir, fısıldaşır zaman zaman. Ay ışığı göklere parmak uzatan doruklardan aşağı su şırlıtısı gibi şarıl şarıl akar. Yamaçlarda çobanların yaktığı ateşler mavi mavi tellenen ince dumanlar salar. Endymion'un kavalı yankılanır kayadan kayaya. Hep aynı sestir o, dağların ıssızlığını, insanların özlemine söyler. Ayın çevresinde yıldızlar kıpırdaşır. Gökler sanki yırtılmış, açılmıştır.” (Erhat, 1969: 132-134).

1.16. İasos Ören Yeri (Milas, Muğla)

“Mitolojiye göre Argos'tan gelenler tarafından kurulduğu ve ismini kolonistlerin başı İasos'tan aldığı söylenmektedir. ... Strabon bu öyküyü bereketsiz topraktan ürün alamayan İasoslular'ın baliğa olan düşkünlüklerini belirtmek için anlatır. ... İasos'ta erkek çocukların gymnasium'da çalıştıktan sonra denizde yıkanmaları bir gelenektir. Bu sırada kıyıya yanaşan yunus, çocuklardan birini sırtına alıp, açıklara götürüyor ve sonra yeniden kıyıya bırakıyordu. Bir anlatıya göre bu öyküyü duyan İskender, çocuğu Babil'e getirip, deniz tanrısı Poseidon'un rahibi yapmış.

İasoslular bu olaydan, M.Ö. 3. yy.'da çıkarılan madeni paralarında, kolunu yunusun sırtına atmış biçimde yüzen çocuk tasvirine yer verecek kadar etkilenmişlerdir.” (URL-26).

1.17. Kaunos Antik Kenti (Köyceğiz, Muğla)

“Byblis, Apollon’un çocuğu olan Miletos’un kızıdır. Annesinin kim olduğu konusunda çekinceler olsa da büyük olasılıkla Maiandros (Büyük Menderes)’in kızı olan Kyane olduğu düşünülmektedir. Kyane’nin ikiz çocuğu olur, bunlardan biri erkek Kaunos, diğeri kız Byblis’tir. Byblis ikiz kardeşi olan Kunos’u çok severmiş. ... Bir daha kardeşini görmemek için vatani olan Miletos’u terk ederek Karia ve Lykia arasında bir yerde Kaunos şehrinin kurmuştur. Byblis kardeşinin bu ani vedasına çok üzölmüş ve deli divane şekilde Anadolu’yu boydan boya dolaşmıştır. Sonunda yüksek bir kayadan kendini atmış ve nymphalar tarafından kurtarılarak bir pınara çevrilmiştir” (Beydiz, 2021: 485-486).

1.18. Salmakis Koyu (Bardakçı, Bodrum, Muğla)

“Bardakçı’da gökten düşme bir cennet parçası gibi küçücük, berrak bir göl varmış. Mersin ve yabani sakız ağaçları bu göle yeşil bir çelenk olurlarmış. Bu güzel gölde Salmakis adlı bir su perisi yaşarmış. ... Uzun saçlarını göl kıyısında biten mersin ağacından yaptığı taraklarla tarardı. Saçlarını tararken küçücük gölden başka aynası yoktu. Salmakis bu aynaya baktıkça kendi güzelliğine şaşakalıp, gülüşünü güneşli yamaçlarda çınlatırdı. ... Bir gün Salmakis göl kıyısında çiçek toplarken güzel bir delikanlı görmüş. Delikanlının adı Hermaphroditos’tu. ... Körpe delikanlıyı görünce Salmakis’in gönlü sevgiyle harlamış. ... Ama çocukluk çağından yeni çıkmış olan Hermaphroditos çekingen, sıkılğan bir gençti. ... “Git oradan!” diye öte dürttü peri kızını. Salmakis, içi acıyla burkularak, bir çalının ardına çekilip gizlendi. Kendini ıssız yerde yapayalnız bilen genç önce ayağını suda çalkaladı, sonra soyundu, çıırılçılplak göle daldı. ... Hermaphroditos kurtulayım diye çırpınırken, peri kızı, tanrılara seslenmiş “Size yalvarırım, ikimizi birbirimize kavuşturun!” diye yakarmış. Tanrılar dileğini yerine getirmişler: Kızla erkeğin iki gövdesini bir tek gövdede birleştirmişler...” (Erhat, 1969: 115-117).

1.19. Kydnos (Tarsus Çayı / Tarsus, Mersin)

“Kilikya bölgesinde anlatılan önemli bir mitosta adı geçmektedir ve yarısı nehir yarısı insan olan ırmak tanrısıdır. ... Kydnos’un Parthenios adında bir oğlu vardır. Kydnos ırmağının kenarında bir şehir kurmuş ve buraya Parthenia denilmiş. ... Kydnos, Komaetho adında çok güzel bir kızla aşk yaşamıştır. Komaetho gece gündüz Kydnos nehri kıyısından ayrılmamış ve burada sevgiliyle vakit geçirmiştir. Sonunda Kydnos ile Komaetho evlenmiştir ve Komaetho Tarsus çayı kenarından hiç ayrılmamıştır.” (Beydiz, 2021: 537).

1.20. Cehennem Obruğu (Silifke, Mersin)

“Mitolojiye göre tanrılar ile Titanlar arasında çıkan savaşta bu devler yenilir ve tanrıların başı Zeus’un buyruğuyla yerin derinliklerinde tutsak edilir. Toprak ana Gaia, torunları olan Titanlar’ın intikamını Zeus’tan almak

için bir ejder doğurur. Ejder Typhon Zeus'la tutuştuğu savaşta yenilir ve Zeus onu Sicilya adasında Etna Yanardağı'na kapatmadan önce geçici olarak Cehennem kuyusunda tutar." (URL-24).

1.21. Defne (Daphne) Harbiye Şelalesi (Hatay)

"Zeus'un oğlu Işık Tanrısı Apollon, ırmak kenarında genç ve güzel bir kız görür. Bu eşsiz güzelin adı Defne'dir. Apollon'un içinde arzular uyandırır. Fakat Defne, Işık Tanrısı'nın içinden geçenleri anlamıştır. Kaçmaya başlar. O kaçar, Apollon kovalar. ... Artık kurtuluş imkânı kalmadığını anlayan Defne, birden durur ve ayağı ile toprağı kazıyarak şöyle bağırır: "Ey toprak ana, beni ört, beni sakla, beni koru." Bu içten yalvarış üzerine Defne organlarının ağırlaştığını, odunlaştığını hisseder. Olgun göğsünü gri bir kabuk kaplar, kokulu saçları yapraklara dönüşür, kolları dallar halinde uzar, körpe ayakları kök olup toprağın derinliklerine dalar, bir defne ağacı oluverir. Bu manzara karşısında şaşırın Apollon, Defne'nin ağaç oluşunu hayret ve üzüntü ile seyreder. Sonra da sarılır ve sert kabukları altında hala çarpmakta olan kalbinin sesini duyar ve şöyle seslenir: "Defne, bundan sonra sen, Apollon'un kutsal ağacı olacaksın. O solmayan ve dökülmeyen yaprakların, başımın celengi olacak. Değerli kahramanlar, savaşlarda zafere ulaşanlar, hep senin yapraklarıyla alınlarını süsleyecekler. ... Apollon teessür ve heyecan içinde o ağacı amblem olarak aldı ve parlak yapraklarından başına bir taç yaptı. İşte o zamandan beri şiiir ve silah zaferi Defne dalı ile ödüllendirilir ve Defne'nin gözyaşları bugün hala Harbiye'de şelaleler meydana getiriyor." (Kalaycıoğlu, 2001:8; akt. Reyhanlıoğlu ve Özcan, 2021: 80).

2. Yunan Mitolojisinde İnsanın Anadolu Peyzajlarıyla İlişkisi

Çalışma kapsamında ele alınan Yunan mitlerine bakıldığında, birçoğunun günümüze sadece birer anlatı olarak aktarılabildiği anlaşılmaktadır. Bazıları ise antik kentler sayesinde kendilerini var etmeye ve dolayısıyla anlatılardaki peyzajı tam olarak tarif etmeye devam etmektedirler.

Mitlerde insan-peyzaj etkileşiminin sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Olayların her biri bir mekânda var olmaktadır. Bu mekânlar doğal peyzaj öğeleriyle tasvir edilmekte ve insanla ilişkilendirilmektedir. Kimi zaman bir ağaca dönüşen insan ya da insana dönüşen bir ağaç olarak çeşitli anlatım biçimleriyle aslında insan-peyzaj-mitolojinin bir bütün olduğunu, insan varsa peyzajın varlığından bahsedildiği görülmektedir. Bu mitlerin peyzaj karakterlerinin ağırlıklı olarak doğal alanlarıdır (Görsel 1). Anadolu'daki konumlarına bakıldığında ise büyük bir çoğunluğu Batı Anadolu peyzajlarında yer almaktadır (Görsel 1).

Görsel 1. Hikâyelerde adı geçen doğal peyzajlar. a) İstanbul Boğazı (URL-4), b) Çanakkale Boğazı (URL-5), c) Ağlayan kaya (URL-6), d) İda Dağı (URL-7), e) Bozdağ (URL-8), f) Latmos Dağı (URL-9), g) Salmakis Koyu (URL-10), h) Tarsus Çayı (URL-11), i) Harbiye Şelalesi (URL-12). j) Cehennem mağarası (URL-13), k) Cehennem Obruğu (URL-14).

2.1. Yeryüzü

Gaia yani Toprak Ana, Kaos ve Eros-Phanes ile birlikte evrenin yaratılışı sırasında önceden var olmuştur (Theodossiou vd., 2011). Yunan Mitolojisine ait tüm tanrı ve tanrıçaların var olmasının da, yeryüzü peyzajlarının da ilk ve ana kaynağıdır. Toprak, bitkiler, sular, kayalar, dağlar, ovalar ve diğer tüm peyzaj öğeleri öncelikle Gaia'yla ilişkilendirilmektedir (Hesiodos, 1977: 109). Bunun yanı sıra, çalışma kapsamında ele alınan kimi hikâyelerde de olduğu gibi, ırmak tanrısı Asopos (Erhat, 1972), deniz tanrıçası Tethys (Gökovalı, 1974; Theodossiou vd., 2011), su perisi Salmakis (Erhat, 1969) gibi diğer varlıklar da görülmektedir.

2.1.1. Bitkiler

Yarattıkları peyzaj karakterleri nedeniyle önemli öğelerinden olan bitkiler, mitlerin de önemli unsurlarındandır. Bunların başında ağaçlar, çalılar, çim alanlar, koruluklar ve ormanlar gelmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan hikâyelerde, Çam ağacı (*Pinus sp.*), Mersin Ağacı (*Myrtus communis*), Akdeniz Defnesi (*Laurus nobilis*), Zeytin ağacı (*Olea europaea*), Yabani Sakız Ağacı (*Pistacia lentiscus L.*) ve Akonit-Haşhaş (*Papaver somniferum*) bitkilerinin isimleri geçmektedir (Erhat, 1969; Gökovalı, 1974; Reyhanlıoğlu ve Özcan, 2021; Cömert, 2014; URL-25).

Hikâyelerden ikisi ağaca dönüşüm üzerinedir. Cezalandırılacak bir kadın, tanrılar tarafından acınarak Mersin Ağacına; Daphne ise Gaia'ya yalvarmasıyla Defne ağacına dönüştürülmüştür (Kalaycıoğlu, 2001:8; akt. Reyhanlıoğlu ve Özcan, 2021: 80). Defne ağacı, güzel gövdesi ve hiç solmayan, dökülmeyen, parlak ve kokulu yapraklarıyla antik insan için eşsiz güzelliğe sahip bir kadında aranan özellikleri yansıtmaktadır. Bu güzellik, bir kahramanın her zaferinde onu ışıklandırarak, kendini yeniden var eden bir sonsuzluğa sahiptir. Dolayısıyla defne ağacı kutsallaştırılmıştır (Abiç, 2019). Ayrıca çalışma kapsamında ele alınan hikâyeler arasında belli bir yerle, Hatay'la, ilişkilendirilmiş tek bitki türüdür.

Yüksek boylu, sağlam yapılı ve her mevsim yeşil kalan ağaçlardan olan çamlar, hikâyelerde dağların zirvesinde yer almıştır. Çam ağaçları antik insanlar için ululuğun simgesidir. Bu ululuk, ulaşılması zor olduğundan

hayaller kurmaya imkân verecek özelliği de içerisinde barındırdığı görülmektedir.

Zeytin ağacı, ineğe dönüştürülen İo'nun kaçmaması için bağlandığı ağaçtır. Dolayısıyla antik insan için güçlü kök yapısı olan, sökülmesi zor bir ağaç olgusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2. Kayalıklar

İnsan bedeni tek başına tabiatın zorlu koşullarına karşı güçsüzdür. Ancak kayalıklar insan gibi değildir. Kayalıklar, parçalanmamış veya kısmen parçalanmış, sert taşlarla kaplı sahalardır. Bu sahaların üzerinde toprak örtüsü bulunmaz ve bitki örtüsünden genellikle yoksundurlar (Esen ve Avcı, 2018). Fırtınalara, sellere, yakıcı güneşe, dondurucu soğuğa karşı mukavemet gösterirler. Yarattıkları arazi formu nedeniyle de güçlü ve sert bir peyzaj karakteri oluştururlar. Bu baskın karakterin mitolojilerde yer alması kaçınılmazdır. Sisifos'un hikâyesinde sonsuza kadar sürecek cezanın elemanı bir kaya (Raffalovich, 1988) ya da kederli Niobe'nin acısını duymasın diye dönüştürüldüğü 'Ağlayan Kaya'dırlar (Leshem, 2018).

Çalışma kapsamında incelenen mitolojik hikâyelere bakıldığında da kayalıklara, kuvveti, duygusuzluğu, acıyı, tanrıların öfkelerini ya da cezalarını simgeleyen farklı roller ve anlamlar yüklendiği görülmektedir. İnsanın yas, acı, öfke gibi taşıyamayacağı ağır duygulara gösterdiği direnç ile kayalıkların zorlu tabiat koşullarına gösterdikleri mukavemet arasında benzerlik kurulmuştur.

2.1.3. Dağlar

Aşılması ve geçilmesi çok zor olan dağlar, bir yörenin ekolojik çeşitliliğini belirleyen en önemli morfolojik unsurlardan biridir (Özhancı ve Yılmaz, 2013). İklimi, dolayısıyla da bitki örtüsünü belirler (Beniston, 2003). Sahip oldukları yüksekliklerle hem önemli bir manzara yaratırlar, hem de buldukları bölgenin hâkim noktalarını oluştururlar. Ayrıca yarattıkları topoğrafya nedeniyle suyun hareketini, ulaşımı, kentlerin konumlandırılacağı yerleri ve yerleşim desenlerini belirlerler (Gichuki, 2002). Bu özellikleriyle peyzajın güçlü ve etkili unsurlarındandır.

Yunan mitolojisinde dağlar antik insan için önemli yer teşkil etmektedir. Tanrıların ve tanrıçaların Olimpos Dağı'nda yaşadıkları düşünülür (Homeros, 1971: 250-260). Anadolu'da da İda Dağı Olimpos kadar önemlidir. İda Dağı özellikle Truva savaşı sırasında Zeus'un savaşa yön verdiği yerdir. Doğal güzellikleriyle, zengin bitki örtüsüyle ve heybetli zirvesiyle anlatılmaktadır. Latmos (Beşparmak) Dağı da aya yakın olacak kadar yüksek görülen, ulu ve peyzaj özellikleriyle ölümsüz uykunun, sonsuz sevginin simgesidir. Dolayısıyla antik insanlar dağların yüceliğini inandıkları tanrılara yakıştırmışlardır. Yüksek ve soğuk dağların zirveleri fiziksel gücü zayıf insanoğlunun değil, ancak tanrısal güce sahip insanüstü varlıkların yaşayabilecekleri yerler olarak düşünülmüştür.

2.1.4. Su Varlığı

Su, her şeyden önce hayat kaynağıdır. İnsanın, beslenmeden sağlığa, yaşamsal tüm süreçlerinde gereklidir (Akın ve Akın, 2007). Ayrıca arazinin

en önemli ve en çekici görsel unsurlarından biridir. Yüzeyinden ışık dalgalarının neredeyse tamamını geri döndürebilir, çevredeki nesnelerin görüntülerini de yansıtılabilir. Yüzey durgun olduğunda, dağların, kayaların, ağaçların vb. son derece net görüntüleri görüntülenir (Burmil vd., 1999). Bu nedenlerle yerleşim alanları akarsu, göl, deniz gibi su varlıklarının kıyılarına kurulmuştur (Özkaynak ve Başar, 2021; Şimşek, 2019). Ayrıca insan, kendi inşa ettiği suyolları, kanallar ve göletler ile de belli bir yere kadar kontrol edebildiği yaşam alanları oluşturmuştur (Usman, 2011).

Peyzajın tasarım ögesi ve işlevsel gerekliliğiyle önemli bir bileşen olan su varlığı, antik çağ insanının doğal ve kültürel peyzaj ile ilişkisinin de ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanın gücünün büyük su varlıklarını kontrol etmeye yetememesinden; mitlerde ırmak, deniz, göl tanrılarının olması veya suyun tanrılarının ihtiyaç duyduklarında faydalandıkları bir enstrüman olarak anlatılması elbette kaçınılmazdır. Örneğin tanrı Zeus, Argos Kralı'nın hücredeki kızı Danae'ye ulaşmak için kendisini altından bir su damlası haline getirmiş ve çatıdaki bir delikten hücreye girmiştir (Loewen, 1998).

Su kütleleri durgun su yüzeyleri ve hareketli su yüzeyleri olmak üzere iki grupta yer alır (Karadan ve Birişçi, 2020). İncelenen mitolojik hikayelerin içeriklerinin de suyun bu iki formundan çok etkilendiği görülmüştür.

Denizlerin kontrol edilemez, başına buyruk gücü de deniz tanrısı Poseidon ile eşleştirilerek güçlü, heybetli, korkulması ve saygı duyulması gereken bir varlık olarak kutsallaştırılmıştır. Ayrıca ulaşıp, aşılması gereken zorlukları da temsil etmişlerdir. İrmaklar ise yarı tanrı yarı insan şeklinde tanrı Poseidon'un alt versiyonları şeklinde kişileştirilmiştir.

Büyük ölçekli su varlıklarına tanrısal anlamlar yüklenirken göl, nehir, akarsu gibi daha küçük ölçekli su varlıkları ise daha güvenli, insana daha yakın, ulaşılabilir ve iletişime geçilebilir olmuşlardır. Örneğin göller yansıma, yıkanma/arınma, eğlenme gibi anlamlar taşımaktadır. Antik dönemde ayna gibi objelerin henüz keşfedilmemiş olması neticesinde durgun su yüzeyinin suyun yansıma özelliğini keşfederek kendilerini belki de ilk defa suyun yüzeyinde görmüşlerdir. Salmakis gibi, kimileri kendi görüntüsüne hayran kalıp kendini izlemeye doyamazken, kimisi de Athena gibi kaval çalarken suda gördüğü yansımasını beğenmeyip kendinden kaçmıştır. Yaşam kaynağı olarak anlam taşıyan pınar, şelale gibi oluşumlar kimi zaman dönüşümün ve değişimin tasviriyle, kimi zaman da Daphne ve Byblis hikâyelerinde aktarıldığı gibi bir insanın gözyaşlarına benzetilerek insanlaştırılmıştır. Suyun şifalı olduğuna (Hierapolis) inanılmış ve su antik dönemde kutsal sayılmıştır.

Su varlığı, çalışma kapsamında ele alınan antik yerleşimlerin konumlarında da belirleyici olmuştur. Bu hikâyelerde adı geçen kentlerin (Görsel 2) çoğunluğunun liman kenti olduğu, kırsalda kalanların ise genellikle ırmak, dere gibi hareketli su yüzeylerine yakın konumlandıkları görülmektedir. Antik insanın yaşam alanlarını deniz ve su öğelerine yakın olarak seçmiş olması elbette öncelikle yaşamı idame ettirebilecek koşulları sağlamaya ihtiyaç duymasındandır. Ancak bunun yanı sıra anlatılar, suyun

varlığının kendisiyle ve su varlığıyla oluşan yeşil bitki örtüsüyle, kentlerin antik insanın cennet olarak nitelendirdiği, doğal güzelliklerin bir parçası olarak kurguladıklarını da göstermektedir.

Görsel 2. Hikâyelerde adı geçen kent peyzajları. a) Dardanos (URL-15), b) Troya Antik Kenti (URL-16), c) Smyrna Antik Kenti (URL-17), d) İmroz Adası (URL-18), e) Hierapolis Antik Kenti (URL-19), f) Kyzikos Antik Kenti (URL-20) g) Kaunos Antik Kenti (URL-3), h) İasos Ören Yeri (URL-21), i) Synope (URL-22), j) Aizanoi Antik Kenti (URL-23).

2.2. Gökyüzü

Uçma becerisine sahip olmayan ve henüz gökyüzünü keşfetmemiş antik çağ insanı için üzerindeki dünya, gece ve gündüz, yaz ve kış gözlem ve hayal gücü ile anlamlandırmaya çalıştığı bir sürü bilinmeyenlerle dolu büyük bir gizemdir. “Göğün boşluğunda yolunu şaşırmadan dolaşan yıldızlar onu uğraştırır. Neden kara bulutlar mavi gökte toplanıyor? Gök neden gürliyor? Nasıl oluyor da yağmur yağıyor? Rüzgâr esiyor?” (Can, 1997). Dolayısıyla da bu gizemli dünyayı anlamlandırmaya çalışırken de hayal gücünü kullanmıştır.

2.2.1. Bulutlar

Antik çağ insanının gökyüzünü anlamlandırmaya çalışırken hayal gücü kurgulamalarında, etkileyici ve merak uyandıran görüntüleri, şekilleri ve hareketleri ile bulutlar önemli yer tutuyordu. Özellikle devasa yükseklikteki dağlara benzeyen bulutlar kimi zaman tanrıların evi olmuş, kimi zaman kara bulutların ardından duyulan gök gürültüsü göksel bir savaşın yaşandığı şeklinde tanrılar merkezli mitlere konu olmuştur (Can, 1997). Yunan Mitolojisi’nde Gökyüzü tanrısı olarak ilk sırada Uranos yer almaktadır. Ancak kimi zaman bulutların arasından gelen gök gürültüsü, görünen şimşek çakmaları tanrı Zeus’un öfkelenildiği şeklinde yorumlanmıştır (Hakman, 2013).

Çalışma kapsamında ele alınan anlatılarda gökyüzü olaylarıyla ilişkilendirilen Zeus’tur. Zeus’un bulut biçimine girerek saklanması ya da dağın zirvesini bulutlarla kaplaması, antik insan için bulutun ardının görülmemesinin önemli bir konu olduğunun göstergesidir. Bulutlar, olası durumların görünürlüğüne engel olmaktadır.

2.2.2. Ay

Ay, özellikle dolunay gibi farklı fazlarıyla gündüz ışığında gözlerin gördüğü, zihnin algıladığı tabiatı karanlığını örten; görüleni görülmez, içerisinde saklanana bilinmez hale getiren ve insanı huzursuz eden, korku veren karanlık geceyi bir lamba gibi aydınlatır. Tabiatın sustuğu, yaşamın

dinlenmeye çekildiği ve sessizliğin hüküm sürdüğü gece vakitlerinde, gökyüzünde sakin, huzur verici bir şekilde durması nedeniyle antik insan tarafından tanrısallaştırılmış; olgunluk, bilgelik ve güzellik gibi olumlu vasıfların sembolü haline getirilmiştir. Ay aynı zamanda antik insan için göksel bir peyzaj ögesi olmanın ötesine geçmiş ve romantik bir anlam yüklenerek sevgiyi, aşkı temsil etmiştir. Ayın fazlarından anlamlar çıkarılmıştır. Yeni ayda her yerin karanlığa bürünmesi nedeniyle görünürlüğün azalması ayrılık, kavuşamama olarak yorumlanmıştır. Balzamik faz, kavuşumun habercisi olarak anlamlandırılmış, dolunay ise ay ışığından yansıyan ışınların büyüüne kapılarak kavuşumun gerçekleşmesi olarak nitelendirilmiştir.

Sonuç

Mit ve mitoloji kavramları yalnızca insan hayal gücünün ürünü olan efsanelerden ibaret olmayıp, insanlık tarihinin anlaşılmasında önemli yardımcı kaynaklardır. Her anlatı bir gerçeklik barındırarak, insanla ilişkili mekânları, peyzajları, peyzaj öğelerini işaret etmektedir. Bu bağlamda peyzaj, insanın kendi varoluşunun yanı sıra, peyzaja yüklediği tüm tanrısal anlamlar, peyzajla yaptığı benzetmeler, kişileştirmeler ile yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır.

Anadolu'da geçen mitolojik hikâyeler üzerinden peyzajlara bakıldığında, insan-peyzaj-mitoloji etkileşimlerinin bir bütünlük içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bütünlük ilişkisinde doğal peyzaj öğeleri kültürel peyzajlara oranla daha fazla role sahiptir. Doğal öğeler bazen anlatının merkezindeki esas özne olurken; bazen de ana hikâyenin geçtiği mekan ya da o anda hikayenin gidişatında etki sahibi olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Kültürel peyzajlar boyutunda ise kentsel peyzajlara, kırsal peyzajlardan daha fazla rastlanmaktadır. Tanrılar adına yapılan mabetlerden, sunaklardan; ulu krallar adına inşa edilen yollardan, anıt mezarlardan sıkça bahsedilmektedir. Dahası, insanların kurdukları kentlerin tarihçesini mitolojik hikâyelere dayandırdıkları ve bu kentlere tanrısal varlıkların isimlerini verdikleri de görülmektedir. Bunlar, antik insanın doğal ve kültürel peyzaj unsurları ile arasında sadece anlık veya ihtiyaca yönelik bir ilişki kurmadıklarını; bu unsurlarla duygusal olarak da bağ kurduklarına işaret etmektedir.

Antik çağ insanların, hem yaşadıkları bölgedeki doğal peyzaj unsurlarına, hem de kendi elleriyle ortaya çıkardıkları eserlere tanrısal isimler vermeleri, efsanelerle bezemeleri; bugün peyzaj olarak nitelendirilen kavrama verdikleri büyük önemi göstermektedir. Peyzajı mitolojik hikâyelerin parçası yapmaları, bu kavramı fiziksel, duygusal ve inanç boyutlarında içselleştirerek, hayatlarının ayrılmaz bir parçası yaptıklarının önemli göstergelerindedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abiç, T. (2019). Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları: Toprak" adlı romanında psikomitolojik unsurlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (27), 749-757.
- Akın, M. - Akın, G. (2007). Suyun önemi, Türkiye'de su potansiyeli, su havzaları ve su kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47 (2), 105-118.
- Başaran, A. (2022). Mekânın yaratılışı, mekânda yaratılış: Yaratılış anlatılarında evrenin aporetik kökeni. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 21(1), 567-604.
- Bayat, F. (2010). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Beniston, M. (2003). Climatic change in mountain regions: a review of possible impacts. *Climatic change*, 59 (1), 5-31.
- Beydiz, M. G. (2021). *Su ve deniz mitolojisi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Burmil, S. vd. (1999). Human values and perceptions of water in arid landscapes. *Landscape and urban planning*, 44 (2-3), 99-109.
- Can, Ş. (1997). *Klasik Yunan mitolojisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Cömert, B. (2014). *Mitoloji ve ikonografi*. İstanbul: De Ki Sanat Tarihi, De Ki Sanat Basım Yayın Ltd.Şti.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin özellikleri*. (çev.: Sema Rifat), İstanbul: Om Yayınevi.
- Erhat, A. (1969). *Mavi Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Erhat, A. (1972). *Mitoloji sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Esen, F. - Avcı, V. (2018). Bingöl ovası ve çevresinde jeomorfolojik birimlerle arazi kullanımı arasındaki ilişkiler. *TÜCAUM*, 30, 3-6.
- Foley, J. M. (1999). Homeric and South Slavic epic. *Homer's Traditional Art*, Pennsylvania: Penn State Press.
- Gichuki, N. F. (2000). Water, environment and development in mountain areas and surrounding lowlands. *Africa High Summit Conference*, UNEP, Nairobi.
- Gökovalı Ş. (1974). *Halikarnas Balıkcısı bütün eserleri: 14, Anadolu efsaneleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hakman, M. (2013). Bir Anadolu tanrısı olarak Zeus'un tabiat ile ilişkisi üzerine bir gözlem. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 5 (1), 1-18.
- Hesiodos. (1977). *"Theogonia."* *Hesiodos eseri ve kaynakları*. (çev.: Sabahattin Eyüboğlu - Azra Erhat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Homeros. (1971). *İlyada*. (çev.: A. C. Emre). ePub düzenleme: Meritokrasi.
- Kapukaya, Z. (2018). İlyada destanı'nda İda (Kazdağı). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19 (41), 103-116.
- Karadan, D. - Birişçi, T. (2020). Su ögesi ve peyzaj tasarımında kullanımlarının İzmir'deki alışveriş merkezleri örneğinde irdelenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 57 (4), 579-589.
- Krugmann, R. (1999). *İlyada*. (çev.: A. Dirim), Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Leshem, B. (2018). *The myth of Niobe in literature and art*. Beersaba: Ben-Gurion University of the Negev Unpublished Doctoral Dissertation.
- Loewen, N. (1998). *Zeus*. Capstone.
- Özhancı, E. - Yılmaz, H. (2013). Değişik peyzaj karakterleri barındıran dağların, foto safari amaçlı görsel peyzaj analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44 (1), 83-89.

- Özkaynak, M. - Başar, M. E. (2021). Akarsu kıyı yerleşimlerinde kent kimliğinin sürdürülebilirliği: Amasya ve Kastamonu kentleri örneği. *Artium*, 9 (1), 28-35.
- Raffalovich, D. C. (1988). The deaths of Sisyphus: Structural analysis of a classical myth. *Anthropologica*, 30 (1), 87-93.
- Reyhanlıoğlu, G. - Özcan, A. (2021). İnançtan anlatıya: Hatay halk kültüründe defne. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (6), 62-87.
- Schein, S. L. (1984). *The mortal eero: an Introduction to Homer's İliad*. Berkeley: University of California Press.
- Şimşek, O. (2019). Çıldır ve Aktaş gölleri havzasında bazı coğrafi gözlemler. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, 4, 103-127.
- Theodossiou, E. vd. (2011). Gaia, Helios, Selene and Ouranos: The three principal celestial bodies and the sky in the ancient Greek cosmogony. *Bulgarian Astronomical Journal*, 16, 90-108.
- Usman, E. E. (2011). Kırsal yerleşimlerin biçimlenmesinde su etkisi ve Eskişehir örneği. *Çevre Tasarım Kongresi Bildiri Kitabı*, 57-66.
- Yıldırım, N. (2011). Kahramanlık anlatıları, efsane ve mitoloji. *Doğu Araştırmaları*, 7, 49-70.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Kültür ve yaşam. <https://kulturveyasam.com/10-madde-ile-kaz-daglari-daglarda-gecen-efsaneler/> (Erişim: 09.04.2024)
- URL-2: Kültürel açıdan Sinop. <http://www.sinop.gov.tr/kultur-ve-sanat> (Erişim: 09.04.2024)
- URL-3: Kaunos Antik Kenti - Muğla. www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/kaunos (Erişim: 23.02.2024)
- URL-4: İstanbul Boğazının kültür hafızası. kriterdergi.com/dosya-kanal-istanbul/istanbul-bogazinin-kultur-hafizasi (Erişim: 23.02.2024)
- URL-5: Çanakkale Boğazı. www.canakkalebienali.com/kent-ekolojisi/canakkale-bogazi/ (Erişim: 23.02.2024)
- URL-6: Ağlayan Kaya. www.yunusemre.bel.tr/aglayan-kaya (Erişim: 23.02.2024)
- URL-7: Kaz Dağı (İda Dağı). balikesir.ktb.gov.tr/TR-65922/kaz-dagi-ida-dagi.html (Erişim: 23.02.2024)
- URL-8: Ekoturizmin gözde durağı: Bozdağ. www.izmirdergisi.com/tr/dergi-arsivi/38-14uncu-sayi/1984-ekoturizmin-gozde-duragi-bozdağ (Erişim: 23.02.2024)
- URL-9: Bilinmeyen yönleriyle Latmos. arkeofili.com/bilinmeyen-yonleriyle-latmos/ (Erişim: 23.02.2024)
- URL-10: Salmakis Koyu. www.bodrum.bel.tr/page.php?id=41/salmakis_koyu (Erişim: 23.02.2024)
- URL-11: Mitolojik Kydnos ırmağından Türkiye’de ilk elektrik santralının kurulduğu bugünkü Berdan Nehri veya Tarsus Çayına. www.altinrota.org/yazilar/mitolojik-kydnos-irmagindan-turkiyede-ilk-elektrik-santralinin-kuruldugu-bugunku-berdan-nehri-veya-tarsus-cayina/307 (Erişim: 23.02.2024)
- URL-12: Harbiye Şelalesi. www.defne.bel.tr/defne/tarihi-ve-turistik-yerler/1/ (Erişim: 23.02.2024)

- URL-13: Ölüler Ülkesi'ne açılan mağara: Cehennemagzi Mağarası. belediyehaber.net/2023/02/01/oluler-ulkesine-acilan-magara-cehennemagzi-magarasi/ (Erişim: 27.03.2024)
- URL-14: Cennete asansör, Cehenneme Seyir Terası. www.arkeolojikhaber.com/haber-cennete-asansor-cehenneme-seyir-terasi-25749/ (Erişim: 27.03.2024)
- URL-15: Çanakkale. www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/1129-fotograf-arsivi/17-canakkale-fotograf-lari (Erişim: 23.02.2024)
- URL-16: Troia (Truva) Antik Kentine genel bir bakış. www.antiktarih.com/2019/02/27/troia-antik-kenti/ (Erişim: 23.02.2024)
- URL-17: Smyrna Antik Kenti ve agorası ören yeri. www.izmir.art/tr/smyrna-antik-kenti-ve-agorasi-oren-yeri (Erişim: 23.02.2024)
- URL-18: Gökçeada hakkında yeni bilgiler. www.gokceadaimroz.com/gokceada-hakkinda-yeni-bilgiler/#google_vignette (Erişim: 23.02.2024)
- URL-19: Pamukkale'de sonbahar manzaraları. www.cumhuriyet.com.tr/galeri/pamukkalede-sonbahar-manzaralari-1886048 (Erişim: 23.02.2024)
- URL-20: Kyzikos Antik Kenti - Balıkesir. www.kulturportali.gov.tr/turkiye/balikesir/gezilecekyer/kyzikos-antik-kenti (Erişim: 23.02.2024)
- URL-21: İason Antik Kenti ziyaretçilerini bekliyor. www.arkeolojikhaber.com/haber-iasos-antik-kenti-ziyaretcilerini-bekliyor-26245/ (Erişim: 27.03.2024)
- URL-22: Sinop tarihçesi. sinoptanitimdernegi.com/sinop-tarihcesi/ (Erişim: 23.02.2024)
- URL-23: Aizanoi Antik Kenti - Kütahya. www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kutahya/gezilecekyer/azano-antk-kent (Erişim: 27.03.2024)
- URL-24: Cennet Cehennem. <https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/Mersin%20Cennet-Cehennem-b166e0cf-bbcd-4883-b0b8-346b57c60d78.pdf> (Erişim: 12.04.2024)
- URL-25: Cehennem Ağız Mağaraları. <https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionId=ZCM01&distId=MRK> (Erişim: 09.03.2024)
- URL-26: Gezilecek Yerler, İason-Muğla. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/iasos> (Erişim: 18.04.2024)

Extended Summary

It is possible to understand from the philosophy of myths and the common narratives about the human creation process, that mythologies have quite close relationships with landscapes and their elements. Mythologies either point to specific landscape or make themselves exist in many landscapes. Moreover; not only to their functions as narratives but also as a collective memory, they constitute an important material in understanding the history of humanity's relationship with the landscape. Based on this point, the aim of this study is to understand the relationships that ancient people who lived in the geography of Turkey established with landscapes and the meanings they attributed to these landscapes.

The sample of the study is Greek Mythology, and the material of the study consists of 21 Ancient Greek Myths obtained from a literature review in which the exact place of the story takes place is known. These myths include these narratives: Io's passage from Bosphorus, whom Zeus turned into a cow; the fall of Helle to Helles Pontos, Dardanos' founding of

Dardania; İlos 'founding the city of Troy (İlion); Mount Ida in the Trojan War; Poseidon and Amphitrite's life near Imbros Island; Zeus' leaving Sinope on the shores of today's Sinop; Herakleia Pontika; The Ancient City of Kyzikos; the transformation of Niobe into stone; music competition on Mount Tmolos; Aizanoi Ancient City; Hierapolis Ancient City; Smyrna; Selene and Endymion in the Beşparmak Mountains; Iasos Ruins; Kaunos Ancient City; Salmakis united with Hermaphrodites by the gods and Salmakis Bay's formation; the marriage of Kydnos and Komaetho and Komaetho's living by the Tarsus stream; the keeping of Zeus the dragon named Typhon in the well of Hell; The formation of Defne Harbiye Waterfall by the tears of Daphne, who escaped from Apollo. The myths were analyzed using the content analysis method.

While looking at the myths that took place in the Anatolian lands and the places where these myths passed through, it is seen that most of the myths may only be transferred to the present day as narratives. These narratives have mainly associated Anatolia with natural landscape characters. The landscape of the ancient people consists of two main categories the earth and the sky. The earth is described through plants, rocks, mountains, and water beings; the sky, through clouds, and the moon. Natural elements sometimes become the main subject at the center of the narrative or sometimes appear as the place where the main story takes place or as an element that has an impact on the course of the story at that moment.

Some of the myths, owing to some ancient cities, continue to exist. Therefore, ancient cities are important reflections of the cultural relationship established with landscapes both in narrative and settlement fiction. This cultural dimension of the landscape is usually contributed by human emotions, imagination, and perception. Here, the monumentality of the landscape is an important factor. In the aspect of cultural landscapes, urban landscapes are encountered more than rural landscapes. Temples and altars built in the name of gods, roads, and mausoleums built in the name of great kings are frequently mentioned. Moreover, it is also observed that people based the history of the cities they founded on mythological stories and gave these cities the names of divine beings. These indicate that ancient people did not only establish a momentarily or need-based relationship with natural and cultural landscape elements, but also they established emotional bonds with these elements.

The study has shown that the concepts of myth and mythology are not only the stories of mystery and imagination of human minds but also important auxiliary resources for understanding human history. There is also a bit of historical reality hidden in each narrative. In this context, the landscape has become an integral part of culture, life, and history with all the divine meanings that man has attached to the landscape, the analogies he has made with the landscape, the personifications as well as his own existence.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Makale yazım sürecindeki değerli destekleri ve önerileri için Gökhan SAMUR'a teşekkürlerimizi sunarız./ The authors would like to express their gratitude to Gökhan SAMUR for his invaluable support.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Birinci yazar, literatür taraması, materyal ve yöntem, peyzaj ilişkilerinin kurulması ve sonuç bölümüne; ikinci yazar ise literatür taraması ve materyallere değerli katkılar sunmuşlardır./ The first author made valuable contributions to the literature review, materials and methods, establishment of landscape relationships and conclusion; the second author made valuable contributions to the literature review and materials.